

DOI: <https://doi.org/10.2298/GEI2503337D>

UDC: 271.2"20" (=135.1)(497.11)

оригинални научни рад

АЛЕКСАНДРА ЂУРИЋ МИЛОВАНОВИЋ

Балканолошки институт САНУ

Aleksandra.djuric@bi.sanu.ac.rs

<https://orcid.org/0000-0003-0557-3994>

МИРЧА МАРАН

Висока струковна васпитачка и медицинска школа у Вршцу

mirceam@live.com

<https://orcid.org/0000-0002-5857-9655>

Румунска православна црква у Србији данас: између историје и савремености¹

У овом раду истражује се савремено стање Румунске православне цркве у Србији, са посебним освртом на њену улогу у очувању верског и културног идентитета румунске заједнице. Анализирани су историјски контекст, демографски и социо-културолошки контекст, као и утицај цркве на свакодневни живот верника. Истраживање је засновано на полу-структурираним интервјуима са румунским православним свештеницима, као и на анализи црквене штампе и званичних извора. Рад наглашава изазове попут демографског опадања, језичких баријера и опадања интересовања за цркву и истиче значај цркве у очувању културног и духовног наслеђа румунске заједнице у савременом српском друштву.

Кључне речи: Румунска православна црква, Румуни у српском Банату, религиозност, пост-комунистички период

¹ Рад настао као резултат рада у Балканолошком институту САНУ који финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација РС а на основу Уговора о реализацији и финансирању научноистраживачког рада НИО у у 2025. години, број: 451-03-136/2025-03 од 27.01.2025. године

The Romanian Orthodox Church in Serbia Today: Between History and Modernity

This paper explores the contemporary state of the Romanian Orthodox Church in Serbia, with a particular focus on its role in preserving the religious and cultural identity of the Romanian community. The analysis examines the historical context, demographic and socio-cultural context, and the Church's influence on the daily lives of its members. The research is based on semi-structured interviews with Romanian Orthodox clergy and an analysis of church press and official sources. The study highlights issues such as demographic decline, language barriers, and decreased interest in the Church, emphasizing its significance in preserving the cultural and spiritual heritage of the Romanian community in modern Serbian society.

Keywords: Romanian Orthodox Church, Romanians in Serbian Banat, religiosity, post-communist period

УВОД: КРАТАК ПРЕГЛЕД РАЗВОЈА РУМУНСКЕ ЗАЈЕДНИЦЕ И ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ У БАНАТУ

Румунска национална заједница живи у највећем броју на простору Баната, у саставу АП Војводине, као и у мањем броју у осталим деловима Србије. Њен број је у последњем веку у сталном опадању тако да је на основу пописа из 2022. године утврђено да на територији Републике Србије живи укупно 23.044 припадника румунске националне заједнице.² Румуни су већином православне вероисповести, али су међу њима присутне и мањинске верске заједнице грко-католичка (унијатска) црква и бројне неопротестантске заједнице (више у: Đurić-Milovanović, Maran, Sikimić 2011; Đurić-Milovanović 2015). Румунски језик је на територији АП Војводине признат као један од шест језика у званичној употреби на покрајинском, општинском и локалном нивоу.³

² <https://popis2022.stat.gov.rs/sr-Latn/5-vestisaopstenja/news-events/20230428-konacnirezpopisa> (приступљено 05.01.2025).

³ Румунски језик присутан је у образовном систему Србије од предшколског до универзитетског нивоа, у 14 осмогодишњих основних школа, две средње школе (Гимназија у Вршцу и Економско-трговинска школа у Алибунару), Високој струковној васпитачкој и медицинској школи у Вршцу, на одељењу Учитељског факултета у Београду, Одсеку за румунистику на Филозофском факултету у Новом Саду и Групи за румунски језик на Филолошком факултету у Београду. У Србији

Овај рад представља увид у развој Румунске православне цркве међу Румунима, с нагласком на изазове и улогу у очувања православног верског идентитета румунске заједнице у Србији. Анализирају се историјски контекст, социо-културолошки контекст као и улога цркве у свакодневном животу верника. Рад је заснован на квалитативном истраживању које је обављено са неколико румунских православних свештеника користећи методу полу-структурисаних квалитативних интервјуа који су вођени у периоду од новембра 2024 године до децембра исте године у насељима јужног Баната. Поред интервјуа, анализирали смо и доступну црквену штампу на румунском језику. У раду се указује и на актуелне изазове као што су демографско опадање, језичке баријере и смањење интереса за цркву у целини. То указује на потребу дубљег разумевања њене улоге за румунску заједницу у савременом друштву.

КРАТАК ПРЕГЛЕД ИСТОРИЈЕ РУМУНСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ У СРБИЈИ

Румуни имају веома динамичну историју на овим просторима. Представљају једну од староседелачких етничких заједница у Банату која је на овом географском простору присутна још од периода процеса формирања румунског народа у раном средњем веку. Њихово присуство потврђено је у писаним изворима за време владавине угарског краља Беле IV. Тада су на просторима данашњег румунског Баната и једног дела нашег Баната (околина Вршца и Беле Цркве) основани такозвани влашки дистрикти са одређеним степеном политичке аутономије. Румуни су припадали православној цркви и вероватно су у поменутом периоду били у саставу архиепископија и епископија које су имале црквену јурисдикцију над православним становништвом на том географском простору. У почетку је то била Охридска архиепископија да би од обнављања Пећке патријаршије православно становништво Баната, укључујући и Румуне, ушло у њен састав (Măran 2021, 10, 28). То доказује и присуство одређеног броја донатора са румунским именима у такозваном Пећком катастифу из 1660. и 1666. Године. Тада је група монаха боравила у Банату у циљу прикупљања донација за

се објављује велики број књига и публикација на румунском језику, своју активност остварује велики број културно-уметничких друштава у којима се негује румунска култура, делује више установа и удружења за неговање румунске културе и језика на нивоу целе румунске националне мањине, међу којима Завод за културу Румуна из Војводине, са седиштем у Зрењанину, Друштво за румунски језик, са седиштем у Вршцу, НИУ Либертатеа из Панчева и др.

Пећку патријаршију. Можемо закључити да православни Румуни са ових простора никада нису били у саставу Ердељске румунске православне митрополије са седиштем у Алба Јулији. Она је основана за време војводе Михајла Храброг крајем 16. века и постојала до почетка 18. века. Након превођења дела православних Румуна у Ердељу на унију са католичком црквом, хабзбуршке власти су је укинуле.

Након Велике сеобе Срба и стицања привилегија које су православни Срби добили Повељама цара Леополда Првог из 1690. и 1691. године, дошло је до уређења црквене организације у оквиру Хабзбуршке монархије. Већ 1710. године настала је Крушедолско-карловачка митрополија, призната од патријарха Калиника I, која ће нешто касније прерасти у Карловачку митрополију, претходницу свеукупне организације православних Срба. И православни Румуни са простора Баната ући ће у њен састав. Ту ће остати све до оснивања Православне митрополије за Румуне у Ердељу и Банату (1864) и придружених епископија са седиштем у Карансебешу и Араду (1865). У саставу поменутих епископија били су и православни Румуни са простора нашег јужног (Карансебешка епархија) и средњег Баната (Арадска епархија). У њиховом саставу основани су протопопијати и парохије, прво само у етнички хомогеним насељима, а од 1872. почела је црквена деоба између Срба и Румуна и у мешовитим насељима Баната. У новонасталим епархијама Румуни са простора нашег дела Баната припадали су протопопијатима са седиштем у Панчеву, Вршцу и Белој Цркви (Карансебешка епархија), односно Банат-Комлошу (Арадска епархија) (Djurić Milovanović, Măran 2021, 17).⁴ Такође, након Првог светског рата и доделе Томоса Васељенске патријаршије (1922), важно је истаћи да је Цариград уједињеној Српској православној цркви доделио канонску територију Карловачке митрополије, што је превазилазило границе новоформиране државе (Јовић 2023, 172–75).

Након распада Аустроугарске монархије и поделе Баната између Краљевине СХС и Румуније, румунске православне парохије које су остале у саставу југословенске државе задржале су припадност истим организацијама РПЦ као и пре деобе Баната. Једино је сада, услед припадности другој држави, комуникација била отежана. Неки свештеници су, из политичких или приватних разлога, отишли у Румунију, а они који су остали у својим парохијама одиграће у целом међуратном периоду изузетно важну улогу у верском, политичком, културном и

⁴ Важно је поменути да је званично писмо код Румуна у почетку било ћирилично писмо, након чега се 1865. године прешло на латиницу.

економском животу Румуна у југословенском Банату. Да напоменемо само да је руководство Румунске странке у Краљевини СХС (основане 1923) већином било састављено од свештеника, руководство Астре⁵ такође (од 1936), док су свештеници били задужени у великој мери и за публицистику и културни живот Румуна у овом периоду. Разлог је недостатак већег броја интелектуалаца. Они су након поделе Баната масовно напустили своја радна места у југословенском Банату и преселили се у Румунију. Након тога свештеници су били ти који су преузели руковођење културним и верским животом румунске националне мањине у Југославији (Popi 1975, 93). Међуратни период био је веома динамично и важно раздобље и за верски живот Румуна, будући да су након Првог светског рата и поделе Баната, Румуни и добили статус националне мањине у Краљевини Југославији.

Након Другог светског рата са преузимањем власти у земљи од стране комунистичког режима, који је удаљио цркву (не само румунску, него и све остале) из друштвеног и јавног живота, ситуација се променила. Веронаука је избачена из школских програма. У културним удружењима свештеници су изгубили руководећа места. Банке у којима су свештеници били директори ликвидирале су тако да једино право које су задржали јесте оно да се баве верским пословима и ништа више. Контакти са матичним епископијама у Румунији били су отежани и то нарочито у доба сукоба Југославије са Информбироом. Румунске комунистичке власти укинуле су Карансебешку епископију и припојили је темишварској архиепископији и Митрополији Баната, а са њом и румунске парохије из југословенског Баната. Заимљиво је то што, за разлику од Румуније у којој је верски покрет обнове православља Војска Господња (*Oastea Domnului*)⁶ био забрањен,

⁵ Такозвано Трансилванско удружење за културу румунског народа (*Asociația Transilvăneană pentru Cultura Poporului Român*), скраћено АСТРА, основано је за време хабзбуршке власти над Трансилванијом и другим територијама на којима живе Румуни са циљем културне и националне еманципације румунског народа на тим просторима. Румуни у југословенском Банату су 1936. године основали АСТРУ Румуна у југословенском Банату и у њеном раду су водећу улогу играли припадници румунског православног свештенства.

⁶ Војска Господња (рум. *Oastea Domnului*) је православни покрет обнове који је настао 1923. године у Ердељу. Зачетником покрета сматра се свештеник Јосиф Трифа који је настоја да оживи верски живот унутар православне цркве и да продуби православну веру. Покрет је имао сличне карактеристике као и богомољачки покрет који је био везан за Српску православну цркву. Компаративној анализи православних покрета обнове који су у међуратном периоду настали широм православног света, посвећен је зборник радова (Đurić Milovanović, Radić 2017).

југословенске комунистичке власти нису званично забраниле његов рад у Југославији (више у: Măgan 2017, 261–284).

У почетку без неке јединствене организације, румунски свештеници добили су право оснивања Румунског православног викаријата у југословенском Банату тек 1971. године (Măgan 2023, 567). За првог викара постављен је панчевачки прота Аурел Урош. Овај период обележило је смањивање броја свештеника између осталог и тако што су у насељима са две парохије, оне спајане у једну.

Током деведесетих година 20. века дошло је до оживљавања активности у Банату. За српски Банат је 1997. године основана Румунска православна епископија. Њен администратор био је карансебешки епископ др Лауренцију Стреза. Године 2000. основана је Епархијска скупштина и Епархијски одбор и то је 19. фебруара 2001. потврдио и Св. Синод РПЦ.⁷ Истом приликом постављен је за администратора Епархије јеромонах Данил Стоенеску. Устоличен је у саборној цркви у Вршцу 1. априла 2001. године. Тако су православни Румуни са простора Републике Србије били укључени у новоосновану епископију Дакија Феликс. Административна функција викара није укинута до данас. Верска настава је враћена у школе, а цркви је поново омогућено учешће у јавном и друштвеном животу румунске националне мањине у Србији.

РУМУНСКА ПРАВОСЛАВНА ЦРКВА У СРБИЈИ ТОКОМ ДЕВЕДЕСЕТИХ ГОДИНА ПРОШЛОГ ВЕКА

Од 1990. године почиње својеврсна ревитализација верског живота на територији читаве тадашње Југославије, укључујући и Румунску православну цркву у Банату. Први знак повратка Румунске православне цркве и обнова верске праксе међу Румунима са ових простора јесте обраћање викара верницима Румунске православне цркве у југословенском Банату Мојсеа Јанеша поводом Божићних празника. То је било у тексту који је, на румунском језику, објављен на првој страни у недељнику *Либерџаџеа* из Панчева у броју од 22. децембра. Те године је митрополит Баната Николае Корнеану (са седиштем у Темишвару) имао више канонских посета појединим румунским парохијама у Алибунару, Панчеву, Локвама, Уздину и Марковацу (Ропі 1998, 331–332). Викаријат Румунске православне цркве у југословенском Банату и даље је само канонски припадао Румунској Патријаршији са седиштем у Букурешту, док је административно имао

⁷ <https://episcopiadaciafelix.ro/istoric/> приступљено 10. јануара 2025.

своју аутономију (Рори 1998, 332). Упркос дубокој кризи проузокованом распадом СФРЈ и економским санкцијама које су биле уведене СР Југославији, верски живот Румуна је током деведесетих година је постигао значајне резултате, а црква је вратила своје место у друштву. Поред низа верско-културних манифестација забележених у скоро свим румунским парохијама код нас, бележимо још и посету Патријарха РПЦ Теоктиста и Патријарха СПЦ Павла, румунској православној парохији у Банатском Новом Селу, 17. јуна 1995. Том приликом је више свештеника РПЦ у српском Банату добило патријаршијски крст.

Исте године био је покренут по први пут и захтев за претварање викаријата у епископију. То је по први пут у јавност изнео панчевачки прота Јулијус Згрђа, а предлог је подржала већина свештеника, као и верници из румунских православних парохија. Ову иницијативу подржала је и Заједница Румуна у Југославији. Један део румунских свештеника је, међутим, био против овог захтева тако да је питање оснивања епископије одложено (Рори 1998, 336-337). Делегација Румунског православног викаријата у југословенском Банату коју су чинили викар Мојсе Јанеш, прота Георге Јанеш, прота Трајан Гилезан и свештеник Драган Килом присуствовала је по први пут Синоду Румунске православне цркве који је одржан у Букурешту 14. фебруара 1997. године. Том приликом је патријарх Теоктист обавестио чланове делегације викаријата из Вршца о одлуци св. Синода да викаријат ван територије Румуније – онај у Ђули за Румуне из Мађарске и викаријат из Вршца за Румуне у Војводини, буду претворени у епископије. За администратора епископије у српском Банату постављен је карансебешки епископ др Лауренцију Стреза, а за епископију у Мађарској арадски епископ Тимотеј (Рори 1998, 338).

ЕПИСКОПИЈА ДАКИЈА ФЕЛИКС

Оснивањем Епископије Дакија Феликс са седиштем у Вршцу реорганизована је Румунска православна црква у Србији. За све православне Румуне са територије наше државе Епископија је подељена на два викаријата: викаријат за Војводину и викаријат за источну Србију.⁸ Викаријат за Војводину обухвата неколико протопрезвитерата са простора Баната са седиштима у: Панчеву, Алибунару, Ковину, Бе-

⁸ Питање деловања Румунске православне цркве у источној Србији отворило је бројна спорна питања у односима са Српском православном црквом о којима овде неће бити речи будући да је фокус истраживања и овог рада био на Румунима са простора Војводине.

лој Цркви, Вршцу и Малом Торку. Викаријат за источну Србију обухвата парохије у источној Србији које се налазе у саставу протопрезвитерата Дакија Рипенсис са седиштем у Малајници, затим Борски протопрезвитерат и протопрезвитерат Мораве и Хомоља.⁹

За администратора новоосноване епископије постављен је др Данил Стоенеску. Он се, из здравствених разлога, повукао са те функције 2017. године. Свети Синод Румунске православне цркве привремено је поставио Силуана, епископа Румунске православне епископије у Мађарској, и на функцију администратора Епископије Дакија Феликс. Епископ Данил Стоенеску вратио на своју функцију 2020. године. Од 2023, функцију епископа Дакије Феликс обавља Његово Пресвештенство Јероним. Изабран је од стране Св. Синода Румунске православне цркве из Букурешта. Епископија се, наравно, налази у саставу Румунске Патријаршије, и има своје представнике у црквено-народном сабору у Букурешту. У Србији, као и у другим државама са православном црквом као већинском, постоји принцип да на једној територији може деловати само једна православна црква. То значи да на територији једне државе може постојати само једна канонски призната православна црква. У пракси није увек тако, посебно у тзв. дијаспори, али и у неким другим случајевима (Јовић 2021, 241–73).

ПУБЛИЦИСТИЧКА ДЕЛАТНОСТ РПЦ У СРБИЈИ ОД 1990. ДО ДАНАС

Међу публикацијама које је издала РПЦ у поменутом периоду, најдужу традицију има *Anuar bisericesc* (Црквени годишњак). Почео је да излази још 1953. године у џепном формату под називом *Calendar* (Календар). У мало већем формату, под називом *Calendarul bisericesc* (Црквени календар), излази од 1969. године. Најзад од 1987. године излази под данашњим називом *Anuar bisericesc* (Црквени годишњак). Садржи део са календаром, део који се односи на веру и духовност и на крају шематизам РПЦ у Србији са кратким монографијама румунских парохија са ових простора. У Црквеном годишњаку (*Anuar bisericesc*) за 1991. годину,¹⁰ у делу који се односи на духовност, приказане су „Почетне молитве”, затим следи опширнији чланак о крштењу

⁹ *Calendar creștin ortodox 2024*, Tipărit cu binecuvântarea Preasfințitului Părinte Ieronym, Epsicopul Daciei Felix.

¹⁰ *Anuar bisericesc pe anul comun 1991*, Vicariatul Ortodox Român din Banatul Iugoslav, Vârșet, 1990.

(шта је крштење, зашто се деца крсте, ко се може крстити) и након њега имамо поглавље о Другом доласку Господа (Шта нас учи Нови Завет о другом доласку, када ће Он доћи, који су знакови Његовог доласка, какав ће бити Страшни суд). У завршном делу овог Годишњака приказана је кратка монографија парохије Маргита код Вршца. Издавач ове публикације у почетку је био Румунски православни протопопијат у Вршцу, затим Викаријат Румунске православне цркве у југословенском (српском) Банату, и најзад, од почетка 21. века, Епископија Дакија Феликс. У почетку га је уређивао вршачки прота Кузман Лападат, затим први викар РПЦ у југословенском Банату Аурел Урош и на крају и његов наследник на тој функцији, викар Мојсе Јанеш. У време тешке економске кризе којом је била захваћена тадашња СР Југославија, Годишњак је излазио на мањем броју страна и само је имао календарски део.¹¹

Од 1978. године, у издању Викаријата, са истим одговорним уредником као и Годишњак, викаром Мојсе Јанешом, почео је да излази часопис *Semănătorul* (Сејач). У периоду од 1992. до 1996. године часопис није излазио због последица економске и финансијске кризе у земљи. Саджај часописа био је верско-информативног карактера. Из другог броја обновљеног часописа (септембар-октобар 1996) који је изашао након паузе од 1992. до 1996. године сазнајемо да се ради о Билтену Румунског православног викаријата у југословенском Банату који је штампан на 8 страна. Поред теолошких текстова које потписују свештеници Мојсе Јанеш, Роман Хеђан и Драган Килом објављено је неколико ширих информативних, на пример о постављању новог карасебешког епископа Лауренција Стрезе (стр. 3) који је постао и епископ православних Румуна у српском Банату. Такође, штампан је и чланак о митрополиту Николају Корњануу и његовој посети парохији у Алибунару (стр.5).

Од последње деценије 20. века публицистичку делатност обављају и поједине румунске православне парохије. Од 1994. почиње да излази часопис *Familia* (Породица) у издању румунске православне парохије у Владимировцу, у почетку на свега четири стране и у црно-белој техници, да би касније, првенствено захваљујући прилозима многобројне владимировачке дијаспоре, часопис почео, од 1999. године, да излази у боји и на већем броју страна. Часопис је излазио четири пута годишње и бавио се проблемима историје, идентитета, традиција и ду-

¹¹ Видети, на пример: *Anuar bisericesc pe anul bisect 1996*, Vicariatul Ortodox Român din Banatul Iugoslav, Vârșeț, 1995.

ховности владимировачких Румуна. Поред тога, пажња је посвећивана приказивању владимировачке дијаспоре, која је финансијски подржавала овај пројекат. У броју 5 (децембар 2001),¹² на насловној страни објављена је божићна и новогодишња порука локалног свештеника Константина Суруа. Исти аутор потписује и чланак на страни број 2 у којем је приказан живот и значај Андреја Шагуне за развој румунског националног идентитета и за румунску православну цркву. Он је био први митрополит за Румуне у Трансилванији и Банату у време хабзбуршке власти. Од чланака објављених у овом броју привлачи пажњу још и прилог *Документи из историје Владимировца* аутора Тринцуа Марана који је вршио истраживања у Бечком Ратном архиву (стр. 6).

Од 1996. године румунска православна парохија у Алибунару издаје часопис *Făclia* (Бакља) са верском и историјском тематиком везаном за прошлост Румуна у Алибунару. Часопис је, у зависности од доступних финансијских средстава, излазио периодично. Одговорни уредник био је Роман Сфера, затим Мирча Самоила и најзад свештеник Јонел Малајмаре. Након његове смрти је часопис је престао да излази.

У последњих неколико година (од 2006) периодично излази и часопис *Foaia codrenilor* (Кодренске новине). Под уредништвом свештеника пароха Корнела Жујке, издаје га румунска православна парохија у Јабланци, Сочици и Месићу. Садржај је сличан оном код горепомнутих публикација са нагласком на „очување верског и националног идентитета Румуна у овим парохијама”.

Străjerul (Стражар) је периодична публикација коју издаје румунска православна парохија у Стражи. За разлику од претходних, њен садржај је скоро искључиво верског карактера. На пример, у броју за октобар–децембар 2021, на насловној страни је објављена божићна посланица епископа Данила. У том броју један од главних текстова, о радосном дану Христовог Рођења, када „небом и земљом у радости одјекује песма”, потписује викар Мојсе Јанеш. Ту је још и чланак Силуана Атонита који објављује басну „Орао и петао”. У истом броју налази се и чланак „Свештенство и људска патња” свештеника Георгеа Думитреаса.¹³ Уредник је бивши викар Мојсе Јанеш, данас парох у румунским православним парохијама Стража и Орешац, а ова публикација сматра се наставком и додатком у већ поменутој часопису *Semănătorul*.

¹² *Familia*, Vladimirovaț-Petrovasâla, nr. 5 (33), decembrie 2001.

¹³ *Străjerul – supliment la „Semănătorul”*, Straja, octombrie-decembrie 2020, nr. 4 (76).

ХОДОЧАШЋА И ПОКЛОНИЧКА ПУТОВАЊА

Ходочашћа православних Румуна у српском Банату заузимају посебно место у историји Румунске православне цркве у овом региону. Организована су на две локације: Мало Средиште и Селеуш. Иницијатива за успостављање поклоничких путовања на месту бившег манастира у Малом Средишту потиче још од почетка 20. века од Михаја Жујке, локалног свештеника и администратора протопрезвитерата Вршца. Током међуратног периода важност организовања ходочашћа истакнута је на свештеничким конференцијама 1927–1928. године (Ђурић Миловановић, Маџан 2019, 75). На тим конференцијама је покренута иницијатива за одржавањем ходочашћа у Малом Средишту, почевши од 1933. годином, а свега неколико година касније, 1936. године, покренуто је и ходочашће у Селеушу. Мало Средиште је било место окупљања и молитве за Румуне из Баната кроз историју, још од времена када је на том месту постојао православни манастир, који је затворен крајем 18. века. Постоји народно веровање зашто се ходочашће у Малом Средишту одржава баш за Крстовдан. Наиме, банатски Румуни, наводно, сматрају да се 14. септембра бере последње лековито биље, „а оно које би процветало након овог празника, припада мртвима” (Stan 2018, 108). Стари мештани причали су како се наводно на „Крстовдан чује јаук цвећа које се суши. Након Крстовдана и до Светог Алескија (17. март) забрањено је убијање змија” (Stan 2018, 108).

Један од румунских православних свештеника истакао је континуитет у пракси ходочашћа у Малом Средишту. Оно се данас одржава код Румунске православне цркве која је подигнута на месту старог манастира 1887. године, а други свештеник - посету светом извору поред села Селеуш:

„Некада су се организовала ходочашћа за целокупно румунско православно становништво, искључиво у манастире. Једно од тих места била је црква некадашњег манастира Мало Средиште где су се окупљали сви свештеници и где се служило молитвено помазање за све Румуне. Верници су долазили из својих села, често пешке, јер тада није било аутомобила као данас. Касније су почели да користе аутобусе, али су верници често остајали преко ноћи у манастиру. Вечерње службе су се обављале увече, јутрење рано ујутру, након чега би се служило молитвено помазање. После кратке паузе, служила се света литургија. Ово је трајало годинама, можда

чак 20 година, и сваке године смо одлазили са верницима у цркву некадашњег манастира. Такође смо били позивани да учествујемо у прославама код извора у Селеушу” (Саговорник 1).

Организација локалних ходочашћа је у надлежности парохија и свештеника, а будући да су два најзначајнија и активна ходочашћа за Румуне у Банату Мало Средиште и Селеуш, свешетници наводе да су верници и даље заинтересовани за њих:

„Вода се освећује у домовима хришћана и код кућног свеца како је уобичајено. Имамо ходочашће у парохији Мало Средиште где сваке године 14. септембра Парохијани, сви из нашег Баната, заједно са верницима из наше парохије, одлазе да одају част Богу кроз молитве, кроз тајну Светог Јелеосвећења и Свету Литургију. Конкретно овде, у парохији, верници одлазе у Мало Средиште на ходочашће. Има много верника. Долазе и одавде, из наше парохије, али број није велики” (Саговорник 2).

Ходочасници и болесници, у потрази за чудом, деценијама су посећивали извор код Селеуша. То место је у околини познато по водици коју је народ сматрао „лековитом”. И селеушки парох Георгије Шдику нагласио је ово 1936. године наводећи да је „овај извор освештаван од давнина”. Као пример наводи се случај из 1918. године када се исцелио један младић из Иланце, села које је у непосредној близини Селеуша. Он је „цепао своју одећу и трчао кроз ливаде и њиве”. Са свете литургије упутили су га да се умије водом са овог извора, након чега се, наводно „сасвим смирио” и отишао сам у своје село, иако су га при доласку држала петорица.¹⁴ Према Шдикуовом мишљењу организовање ходочашћа код овог извора било би корисно. Тако би се избегли проблеми са којима се сусрећу неки од ходочасника који због удаљености имају потешкоћа да стигну до Малог Средишта. Владика је 1936. године одобрио одржавање оба ходочашћа. Од тада су се оба ходочашћа редовно одржавала сваке године: оно из Селеуша на празник Усековања главе Св. Јована Крститеља 29. августа, а оно из Малог Средишта 13. и 14. септембра – на Крстовдан.

Још један пример са терена указује на значајну улогу ходочашћа у Селеушу и данас:

¹⁴ Архива Румунске православне парохије у Владимировцу, Nr.40/ex 1936.

„Ходочашће у Селеушу је друго посебно ходочашће на које поново долази много верника, и из више парохија, чак и од нас, из Владимираца, верници долазе, међу којима је и моја породица. Тамо, код извора, служи се Света Литургија заједно са сабором свештеника, и ако има некога за причешће, прима тајну Свете Причести током Свете Литургије” (Саговорник 3).

Примећује се пораст интересовања за посету манастирима у Румунији где се поред поклоничког путовања у манастир Свете Петке у Јашију, који је један од најважнијих култова за читав православни свет у Србији, посећују и други манастири:

„У Румунији смо посетили неколико манастира, као што су они на Аргешу и у Козији. Такође смо обишли манастире на Фрушкој гори, попут Петковице, Кувеждина и Шишатовца, који су мање познати, али веома значајни. Као учитељ веронауке, организовао сам ходочашћа и повео наставнике, укључујући и српске, да посете ове манастире. Као члан румунске заједнице, трудио сам се да очувам румунски идентитет организовањем посета манастирима у Румунији. Једном приликом, провели смо недељу дана обилазећи манастире са групом од око 20 људи. Што се тиче ходочашћа у Селеушу, оно представља важну традицију за православне Румуне у српском Банату. На тим окупљањима народ се састајао ради заједничке молитве и литургије. Посебно место заузимају ходочашћа у Средишту, која су годинама организована и била велики догађај за заједницу. Људи су често ноћили у цркви, а након јутарње службе одржавана је света литургија. Ова ходочашћа имала су посебан значај, јер су омогућавала верницима да јачају своју веру и заједништво” (Саговорник 1).

На основу обављених интервјуа са свештеницима, истиче се континуитет организовања ходочашћа румунских православних верника из Баната у Румунију. Свештеник Корнел Жујка из Јабланке тренутно организује једном годишње ходочашћа на гроб новоканонизованог румунског светштеника Арсенија Боке. Према речима једног саговорника, ходочашћа имају велики духовни значај за вернике. Они на овај начин одржавају везу са румунским православним светитељима и традицијом. Организована су ходочашћа у Јаши, у цркву Преподобне мати Параскеве. Верници су на тим путовањима имали прилику да и током повратка посете оближње манасти-

ре на путу до Јашија. Ходочашћа нису ограничена само на локалне вернике из румунских села у Банату. Наши саговорници наглашавају да многи учесници долазе и из већих градова, попут Панчева. То указује на широку популарност и духовни значај ових путовања. Ходочашће у Јашију посећују, заједно са Румунима, и Срби. Како истиче наш саговорник:

„Заједно са нама ишли су и слушали службу на румунском језику, шест дана током ходочашћа. И српски свештеник је чак ишао. И чак смо заједно служили. Нисмо само ишли, већ смо активно заједно служили Свете Литургије. *Али сејшѣ се мало шѣој срѣској свешѣеника који је учешѣовао у шѣом ходочашћу. Ко је у ѣишѣању?* Један од свештеника који је учествовао је отац Стеван. Отац Стеван, који је био парохијски свештеник у цркви у Панчеву са два торња. Учествовао је, дакле, члан Српске православне цркве. Свештеник Српске православне цркве, да. *Али шѣа он има са Румунима?* Он такође зна румунски језик. И поред њих, било је и других свештеника из других парохија. Имали смо свештенике из манастира Боговађе и имали смо једну монахињу која је дошла. И слушала је литургије и желела да се поклони моштима Свете Петке” (Саговорник 3).

У фрагменту овог интервјуа указује се на један важан елемент заједништва православних Срба и Румуна, а односи се на заједничко учешће румунских и српских православних верника и свештеника у ходочашћу. Ова сарадња није само логистичка, већ подразумева активно учествовање у Светим Литургијама. То указује на сарадњу и дијалог две православне цркве. Мошти Свете Петке, једне од најпоштованијих светитељки у православљу, служе као централна духовна тачка ходочашћа. Поклоњење моштима представља чин дубоке вере и поштовања како међу румунским тако и међу српским верницима. Упркос разликама у језику и етничкој припадности, наратив показује снажан осећај заједништва међу православним хришћанима. Сама чињеница да су литургије идентичне, осим у језику, указује на универзалност православне вере.

ОД ТАЈНОГ БОГОСЛУЖЕЊА ДО ПРАЗНИХ ЦРКАВА

Током последњих деценија православна вера међу Румунима у Банату прошла је кроз значајне трансформације. Од периода када је црква била потиснута из јавне сфере под комунистичким режимом, што је често изазивало тајно интересовање међу православним Ру-

мунима, до данашње слободе вероисповести која је, парадоксално, донела смањено интересовање за религиозни живот. Како истиче Лидија Радуловић, „У јавном дискурсу била је присутна широко распрострањена анти-религијска пропаганда која је имала за циљ да замени традиционалне религије новом секуларном религијом – атеистичко-светоназорним комунизмом (...) Црквама и верским заједницама било је дозвољено да обављају верске обреде и церемоније унутар својих просторија. Ипак, упркос уставним слободама, забележени су случајеви у којима су локалне власти забрањивале одржавање састанака црквених одбора и празничне процесије. Такође је важно нагласити да је слобода вероисповести била ограничена за чланове Комунистичке партије, којима је одлуком партије из 1947. године било забрањено да практикују религију. Та одлука је формално укинута 1964. године, али је широко примењивана још дуги низ година“ (Radulović, 2014). Један од наших саговорника наглашава да је у време комунизма, када је вера била забрањена, интересовање за религију било веће јер је забрана сама по себи стварала радозналост. Запослени су морали бити чланови партије и нису могли јавно практиковати веру. То је укључивало забрану доласка на богослужења, сахране или венчања. Ипак, чак и тада, млади су тајно учествовали у црквеним обредима, попут звоника који су на Васкрс звонили, иако је то било ризично. Вера је, по његовим речима, „стављена са стране“, не само код Румуна, већ и у другим заједницама.

„Улога цркве се никада неће променити, јер је улога цркве да приближи човека Богу и да га учини бољим. С друге стране, нажалост, људи имају све мање времена и нису толико религиозни. Религиозност хришћана данас је драстично опала, јер су толико заокупљени световним бригама да више немају времена чак ни за основне ствари. Тада једино што можемо да урадимо је да покушамо – да је наша улога као цркве да их приближимо Богу“ (Саговорник 4).

Саговорник ставља нагласак на православље и „старе обичаје“. То указује на то традиција има значајну улогу у идентитету појединца. Може се закључити да је међу Румунима са слободом вероисповести, која је дошла након деведесетих година, интересовање за православље опало. Упркос верској слободи, људи су постали мање заинтересовани за редовно присуствовање служби. Иако се управо у пост-комунистичком периоду бележи пораст броја људи који се идентификују као религиозни, Мирко Благојевић истиче да ова де-

кларативна религиозност не прати увек праксу као што је то редован одлазак у цркву или поштовања верских обавеза (Blagojević 2008). Локални румунски свештеници са којима су обављени интервјуи изражавају забринутост за будућност православља. Посебно истичу то да је некада у многим селима било румунских школа, али да их је данас све мање. Овај недостатак образовања на румунском језику довео је до тога да многи млади не знају да читају молитве на румунском језику, иако се крштавају и венчавају у румунским црквама.

„Верници се држе традиције, поштују обичаје, славе Божић, Васкрс и Духове, али у цркву не долазе често, нити редовно присуствују литургијама. Највише их има на службама за Цвети, на Велики петак, а затим за Васкрс. Тада нас буде више. Ми Румуни чинимо четвртину становништва у селу. Када запале свеће и крену кроз село у опход, има их много. То многи виде као фолклор. Људи долазе у цркву, пале свеће, помоле се, али на литургијама нису присутни онолико колико би требало да буду” (Саговорник 1).

Из наведеног дела интервјуа види се да су традиционални обичаји и верски празници задржали своје место у свакодневном животу православних Румуна, међутим, активна религијска пракса, попут редовног присуствовања литургијама, значајно је опала.

ЗАВРШНА РАЗМАТРАЊА

Румунска православна црква у Банату данас пролази кроз сложен период обележен демографским, културолошким и религиозним изазовима. Један од највећих изазова с којим се суочава Румунска православна црква у Банату јесте демографски пад припадника румунске етничке мањине. Број Румуна у овом региону значајно се смањио током последњих деценија, а самим тим и број верника која активно учествују у црквеном животу. Овај пад је резултат не само природног смањења популације, већ и миграције, мешовитих бракова и асимилације.

Упркос демографским и културолошким изазовима, Румунска православна црква наставља да игра важну улогу у овој заједници. Традиционални обичаји, попут процесија за Велики петак и Вазнесење Господње, задржали су своје место у локалној заједници. Посебно је значајно то што се током великих верских празника, посебно у етнички мешовитим срединама, врше молитве на оба језика – румунском и српском – симболизујући јединство заједнице. Ипак, при-

суство верника је опало у цркви, будући да већина верника посећује цркву само током великих празника, а редовне литургије слабије су посећене. Традиције се често доживљавају више као део фолклора, него као духовна пракса, што додатно осликава изазове са којима се суочава Румунска православна црква. Пад комунизма донео је слободу исповедања вере, али је истовремено утицао на смањење религиозности.

У овом раду, који је у свом фокусу имао интервјуе са румунским православним свештеницима и њихово виђење стања у парохијама, циљ је био да се укаже на промене које је пост-комунистички период донео Румунској православној цркви у Банату. Даља истраживања која би поред свештеника обухватила и вернике Румунске православне цркве употпунила би слику о верским праксама православних верника данас, али и о интеракцијама са другим верским заједницама у мултиконфесионалном региону Баната.

Литература

- Blagojević, Mirko. 2008. *Religija i crkva u transformacijama društva: sociološko-istorijska analiza religijske situacije u srpsko-crnogorskom i ruskom (post)-komunističkom društvu*. Beograd: Institut za filozofiju i društvenu teoriju.
- Calendar creștin ortodox 2024*, Tipărit cu binecuvântarea Preasfințitului Părinte Ieronim, Epsicopul Daciei Felix.
- Ђурић Миловановић Aleksandra, Măran Mircea. 2021. *Biserica Ortodoxă Română din Banatul Iugoslav în perioada interbelică 1918-1941*. Cluj Napoca-Caransebeș: Presa Universitară Clujeană - Editura Episcopiei Caransebeșului.
- Mircea Măran, Aleksandra Ђурић-Milovanović, *Biserica ortodoxă română din Banatul sârbesc în perioada Iugoslaviei socialiste (1945-1991)*, y : Credință, unitate, națiune, Simpozion teologic internațional (Deva, 19-20 octombrie 2018), Coordonator pr. Dr. Florin Dobrei, Felicitas Publishing House Stockholm – Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, 2018, 214-231.
- Djurić Milovanović, Aleksandra. Radić, Radmila. 2017. *Orthodox Christian Renewal Movements in Eastern Europe*. Cham: Palgrave Macmillan.
- Ђурић Миловановић, Aleksandra. 2015. *Dvostruke manjine u Srbiji. O posebnostima u religiji i etnicitetu Rumuna u Vojvodini*. Beograd: Balkanološki institut SANU.
- Ђурић-Milovanović, Aleksandra, Maran, Mirča, Sikimić, Biljana. 2011. *Rumunske verske zajednice u Banatu. Prilog proučavanju multikonfesionalnosti Vojvodine*. Vršac: Visoka strukovna škola za obrazovanje vaspitača.

- Јовић Растко, 2023. *Динамика црквеној идентитетима: црквена организација као ентита у зајонетки*. Београд: Православни богословски факултет „Свети Василије Острошки“ Фоча, Biblos Books.
- Јовић Растко, 2021. „Аутокефалија јуче и сутра“, у *Осам векова Српске православне Цркве у Црној Гори: Од Зетске епископије до Митрополије Црнојорско-јадранске* (Ниш: Међународни центар за православне студије, Центар за црквене студије, 241–73.
- Măran, Mircea 2017. „Clerul ortodox român și rolul său în păstrarea identității naționale și confesionale a românilor din Banatul sârbesc în perioada interbelică (1918-1941)”, *Lucrările simpozionului internațional „Jertfă și mărturisire”*, Editura Presa Universitară Clujeană-Editura Episcopiei Caransebeșului, 2017, 889–896.
- Măran, Mircea. 2021. „Biserica Ortodoxă Română în Banat – Мирча Маран, Румунска православна црква у Банату”, у: Trifu Dămian, *Biserica Ortodoxă Română din Banat* - Трифу Дамијан, Румунска православна црква у Банату, Панчево: Румунски културно-едукативни центар Панчево, 9–37.
- Măran, Mircea. 2023. „Protopopul vicar Aurel Uroș (1910–1984), un reprezentant important al ortodoxiei românești din Banatul Sârbesc”, у: *Rugăciunea și mărturisirea în viața bisericii și relevanța lor pentru societatea post-modernă*, Editura Episcopiei Caransebeșului – Centrul de Studii Banatice Vârșeț, 555–568.
- Popi, Gligor. 1998. *Românii din Banatul Sârbesc*, vol. II, Panciova: Libertatea.
- Popi, Gligor. 1975. *Rumuni u jugoslovenskom Banatu između dva rata 1918–1941*, Novi Sad: Institut za izučavanje istorije Vojvodine.
- Radulović, Lidija. 2014. „Bog kao privatna stvar: kultura sećanja i religijski život u vreme komunizma”, *Etnoantropološki problemi* 9(1): 35–48.
- Roșu, Costa. 2008. *Biserici românești din Banatul sârbesc și la sud de Dunăre*, Almanah Libertatea. Panciova: Libertatea.
- Stan, Dorinel. 2016. *Așezământul monahal Srediștea Mică*. Vârșeț: Românii Independenți din Serbia.

Примљено/Received: 24. 02. 2025.

Прихваћено/Accepted: 30. 10. 2025.